

Abordatge social de la covid-19. Percepció de les persones sobre la pandèmia. Resultats i recomanacions

Cari Almazán, Elisenda Lupresti, Teresa Botella, Montse Moharra

Agència de Qualitat i Avaluació Sanitàries de Catalunya (AQuAS). Departament de Salut. Generalitat de Catalunya. Barcelona.

Adaptat de: Lupresti E, Botella T, Almazán C, Montané C. Abordatge social de la COVID-19. Barcelona: Agència de Qualitat i Avaluació Sanitàries de Catalunya. Departament de Salut. Generalitat de Catalunya; 2021.

Introducció

El novembre de 2020, a Catalunya es va produir la segona onada de covid-19, malgrat les recomanacions i mesures de prevenció dirigides a la població pel Departament de Salut per evitar el contagi i el col·lapse dels serveis sanitaris.

En aquesta onada, a diferència de la primera, els grups que van experimentar majors taxes de contagi van ser els segments de població entre 18 i 29 anys i entre 30 i 40 anys. Aquests grups d'edat diferents, tant pel seu moment vital com per l'afectació i el nivell de gravetat que podien comportar els efectes del virus, experimentaven el que s'anomena la "fatiga pandèmica". En aquest context, es va plantejar fer una recerca qualitativa exploratòria per tal de conèixer la percepció i les vivències de les persones d'aquests grups d'edat respecte a la pandèmia i les mesures preventives.

Al mateix temps, en els àmbits acadèmics es començava a qüestionar l'abordatge de la pandèmia basat principalment en mesures biomèdiques —van anar sorgint conceptes com ara sindèmia¹ o desastre lent— considerades estratègies complementàries per al control de la pandèmia. Així, l'enfocament sindèmic posava en relleu les interaccions biològiques i socials que eren importants per al pronòstic, el tractament i les polítiques de salut. D'altra banda, de forma concurrent en el temps, diferents institucions nacionals i internacionals van elaborar estratègies i accions per poder abordar la situació de pandèmia, tenint en compte les veus de la ciutadania i centrant-se en les seves necessitats. D'entre aquestes estratègies destaquen les propostes promogudes per l'Organització Mundial de

la Salut dirigides als estats membres, com ara: 1) *WHO tool for behavioural insights on COVID-19*², una eina per conèixer el comportament de la població en relació amb la covid-19 i el procés per implementar-la, i 2) la proposta per donar suport a la prevenció i al maneig de la pandèmia en la situació de fatiga pandèmica de la població, que constataren els estats membres, mitjançant plans d'acció nacionals multifuncionals³.

Els objectius d'aquest estudi foren conèixer la vivència i els canvis en l'estil de vida deguts a la pandèmia, així com la percepció del risc de contagi i la valoració de les mesures de prevenció i recomanacions sanitàries per part dels grups d'edat de persones joves, entre 18 i 29 anys, i de persones joves adultes, entre 30 i 40 anys. També, generar recomanacions de millora del compliment de les mesures de prevenció a partir de les propostes dels participants en l'estudi.

En aquest article es presenta un resum dels resultats i de les recomanacions de millora per al compliment de les mesures de prevenció de l'estudi qualitatiu sobre l'abordatge social de la covid-19. L'informe complet es pot consultar a la web de l'AQuAS⁴.

Metodologia

Per entendre les vivències i necessitats dels grups d'edat objecte de l'estudi, quant a la pandèmia i a les mesures de prevenció, es va dur a terme un enfocament metodològic de caràcter qualitatiu i fenomenològic de caràcter exploratori. Es van realitzar dos grups focals, un per a cada grup d'edat. Per a cada grup focal es van fer dues sessions en modalitat en línia. La primera, de diagnòstic, fou prospectiva, per identificar les necessitats i vivències de les persones participants pel que fa a la percepció del risc de contagi i canvis en l'estil de vida i comportament per les mesures preventives i sanitàries de la pandèmia de covid-19. En la segona sessió, propositiva, es van plantejar recomanacions de millora del compliment de les mesures preventives mitjançant tècniques de cocreació. Per completar els grups focals es van fer entrevistes que incorporaven les vessants prospectiva i propositiva.

Correspondència: Cari Almazán
Agència de Qualitat i Avaluació Sanitàries (AQuAS)
C/ Roc Boronat, 81-95, segona planta
08005 Barcelona
Tel. 935 513 900
Adreça electrònica: calmazan@gencat.cat
Pàgina web <http://aquas.gencat.cat>

Tenint en compte les propostes de les persones participants, el procés cocreatiu es completà amb la participació de l'equip tècnic de l'estudi i un grup de contrast integrat per experts en ciències socials, antropologia, sociologia, psicologia social, comunicació, treball social i salut pública, amb el rol de validar, en termes de viabilitat, la informació, les tasques i les propostes obtingudes dels participants.

El mostreig va ser estratègic o de conveniència. La selecció final de la mostra es va fer segons el compliment d'unes quotes de representativitat, tenint en compte variables sociodemogràfiques i actitudinals. Entre les persones que van donar el seu consentiment a participar es van definir els dos grups d'estudi. En el grup de joves (18-29 anys) van participar vuit persones. El 50% eren dones i l'edat del 50% era igual o inferior a 24 anys. El 50% tenia estudis de grau; llevat d'una persona, tots eren de diferents districtes de Barcelona. A set participants, la pandèmia els havia canviat bastant o molt la vida, cinc van manifestar que tenien poca confiança en les institucions i/o administració pública. Entre les persones participants, sis van fer grups focals i dues entrevistes.

Amb la informació obtinguda es realitzà una anàlisi de contingut, semàntic i deductiu, per categories d'anàlisi. Es van transcriure les gravacions i els participants van donar el seu consentiment informat per participar en l'estudi.

Resultats

Grup de persones joves, entre 18 i 29 anys: vivències, canvis en els estils de vida, percepció del risc de contagi i mesures de prevenció de la pandèmia

Pel que fa a la vivència de la pandèmia, les persones joves, entre 18 i 29 anys, trobaven a faltar la llibertat i la possibilitat de socialitzar, aspectes clau en les seves vides. Així mateix, expressaven que la pandèmia els produïa una vivència d'incertesa que els afectava emocionalment. Aquesta vivència emocional l'exemplificaven amb una imatge que representava un camí llarg, sinuós, sense fi. Explicaven una vivència de certa fatiga que desmotivava, com era el fet de no veure un final, veure'l massa lluny o massa difícil, quan ja es portava molt recorregut i molt esforç i no es veien els resultats.

Quant al risc de contagi, *a priori* no se sentien subjectes de risc i manifestaven tenir poca por al contagi personal. Tot i així, el grau de consciència entre les persones joves variava quan convivia o estaven a prop de persones vulnerables o, fins i tot, quan elles havien patit el contagi (*"Al principi ja van dir que als joves no ens afectava i ens hem quedat amb això"*).

En relació amb les mesures de prevenció de contagi i les recomanacions sanitàries, les persones joves mostraven una actitud de fatiga i frustració. Les restriccions de les mesures de prevenció es vivien com una imposició i con-

trol per part dels adults. A més, rebel·lar-se i qüestionar les mesures forma part del seu moment vital i el seu desenvolupament. Això, afegit a la percepció de contradicció entre les mesures, va contribuir que, en alguns casos, no prenguessin seriosament les mesures. A aquestes reaccions cal sumar un sentiment de culpabilitat pel fet de sentir-se en algun moment assenyalats com a grup transmissor del contagi (*"Van començar a parlar malament de la gent jove, que som uns irresponsables... doncs prou. Fins aquí"*).

Grup de persones joves adultes, entre 30 i 40 anys: vivències, canvis en els estils de vida, percepció del risc de contagi i mesures de prevenció de la pandèmia

Els joves adults sentien que, amb la pandèmia, havien perdut llibertat de moviment i socialització i també els espais d'oci. En tots els casos van haver d'adaptar les rutines a causa de les mesures de prevenció i reducció de la mobilitat. A més, les persones reconeixien l'impacte de la pandèmia en la seva vida laboral. El teletreball es va poder dur a terme però va suposar un canvi d'hàbits important. En alguns casos es va viure positivament (més tranquil·litat) i, en altres, va dificultar la conciliació de la vida familiar i laboral i, a més, la pèrdua de la vida social laboral. Això en el millor dels casos, ja que algunes persones havien perdut la feina o coneixien persones que l'havien perdut o ho estaven passant malament (*"No tenir feina; estar amb ERTO... no saber què passarà en un futur. La incertesa econòmica i laboral"*).

Pel que fa al risc de contagi i el seguiment de les mesures preventives, cal destacar que la percepció del risc havia anat disminuint, sobretot degut a la menor percepció del risc respecte a l'inici amb el confinament total, un cert cansament i fatiga i les ganes de recuperar la vida anterior (*"Ha variat molt des dels inicis; al principi la percepció del risc era molt alta; veiem molta gent morir. Ara miro la televisió, em diuen de tot i ja no em crec res"*).

Quant a les mesures de prevenció, les persones joves adultes mostraven una certa actitud de confusió i perplexitat degut a un sentiment generalitzat que els missatges tramesos són massa genèrics i que hi ha moltes coses que no s'entenen.

Recomanacions sobre les mesures de prevenció de la covid-19

Entre les recomanacions proposades pels grups d'estudi cal destacar aquelles que coincidien entre ambdós grups, tal i com es mostra a la Taula 1.

Recomanacions específiques proposades pel grup de persones joves

Entre aquestes recomanacions destaquen:

- 1) Empoderament de les persones joves. Generar estratègies comunicatives per empoderar els i les joves, sense fer-los/les sentir culpables de la situació.

TAULA 1. Recomanacions sobre les mesures de prevenció comunes als grups de l'estudi

Recomanació	Descripció
Claredat i coherència del missatge	Consideraven que era rellevant explicar les mesures de prevenció de forma clara, així com descriure com afecta el virus, les conseqüències del contagi i justificar les mesures
Reconeixement de l'esforç de la població i la motivació	Remarcaven la importància, a l'hora d'elaborar recomanacions, de reconèixer l'esforç que havien fet les persones i la necessitat de motivar les persones plantejant nous reptes, objectius i metes a curt termini, així com fer missatges positius de reconeixement
Apropar la comunicació a la ciutadania	<p>Estar present i comunicar les mesures de prevenció als carrers, barris, escoles i empreses, fent partícips els diferents actors socials de la ciutat/municipi o comunitat</p> <p>Tenir en compte la diversitat social</p>
Combinar missatges de conscienciació i sensibilització	<p>Elaborar i disseminar alhora missatges informatius en format visual i infografies, amb campanyes de conscienciació amb testimonis, tant de personal sanitari com de persones de totes les edats</p> <p>Una comunicació més empàtica i inclusiva</p>

- Promoure la comunicació entre iguals. Implicar en la comunicació persones joves, com els i les que participaven en el grup focal, per explicar les mesures de prevenció. Parlaven d'influenciadors (*influencers*) que coneixien i que podien fer aquest rol.
- Codis i formats. Fer servir formats i codis més juvenils, més propers, més divertits. Per exemple, utilitzar el format d'aplicació o videojoc com a eina de conscienciació.
- Ús de les xarxes socials. Intensificar la comunicació a les xarxes socials (*Instagram, Twitter, YouTube*) o en portals propis de joves i adolescents.

Recomanacions específiques proposades pel grup de persones joves adultes

Les propostes feien referència principalment a:

- Cura de les persones. En els missatges comunicatius plantejaven posar l'èmfasi en la cura de les persones, com per exemple facilitant i generant una xarxa de grups de suport.
- Benestar emocional. Generar missatges comunicatius concrets, no generalistes, centrats en el benestar emocional.
- Humor. Crear campanyes comunicatives amb sentit de l'humor.

Consideracions generals

El grup de contrast va valorar les recomanacions sorgides dels grups focals de persones joves i joves adultes, remarcant la seva viabilitat. Així mateix, varen reflexionar-hi, reforçant algunes de les recomanacions com ara la necessitat de generar missatges autocrítics i amb una visió optimista per a les properes etapes o combinar la racionalitat amb l'humor. També van posar de relleu el rol dels joves en la pandèmia. En aquest sentit, proposaren tractar els joves com a agents de canvi, promovent la possibilitat d'influència cap a altres joves, construint el seu propi relat en temes de vacunació, per exemple, des d'una mirada més participativa i comunitària.

D'altra banda, quant a la comunicació, remarcaven la importància de comunicar el perquè de les mesures preses per part de l'Administració. Així, l'adopció o modificació d'una mesura s'hauria d'acompanyar de la seva justificació amb arguments racionals i, si fos possible, amb evidències científiques. Igualment, constataren la importància de posar el focus en la comunicació de missatges sobre els beneficis que s'aconseguirien si les persones complissin les mesures de prevenció, en lloc de posar les restriccions i prohibicions pel davant. Els missatges també podien incorporar el sentit instrumental o el benefici del canvi de comportament; per exemple, el fet de vacunar-se pot ajudar a reprendre projectes personals.

Finalment, es va considerar que les persones dels dos grups d'edat inclosos en el projecte formaven part de grups d'edat estratègics quant a les mesures de prevenció, control dels contagis i abordatge de futures pandèmies, atès que de la seva experiència subjectiva en aquesta pandèmia podria dependre la seva actitud —proactiva o passiva— en el futur.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Horton R. Offline: COVID-19 is not a pandemic. *Lancet*. 2020;396(10255):874.
- World Health Organization Europe. WHO tool for behavioural insights on COVID-19. Consultable a: www.euro.who.int/en/health-topics/health-emergencies/coronavirus-covid-19/publications-and-technical-guidance/risk-communication-and-community-engagement/who-tool-for-behavioural-insights-on-covid-19. Accés el 6 d'agost de 2021.
- World Health Organization Europe. Pandemic fatigue: Reinvigorating the public to prevent COVID-19. Policy framework for supporting pandemic prevention and management. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe; 2020. Consultable a: <https://reliefweb.int/report/world/pandemic-fatigue-reinvigorating-public-prevent-covid-19-policy-framework-supporting>. Accés el 6 d'agost de 2021.
- Lupresti E, Botella T, Almazán C, Montané C. Abordatge social de la COVID-19. Barcelona: Agència de Qualitat i Avaluació Sanitàries de Catalunya. Departament de Salut. Generalitat de Catalunya; 2021. Consultable a: https://aquas.gencat.cat/ca/detall/article/abordatge_social_covid19. Accés el 6 d'agost de 2021.